

ХРИСТО БОТЕВ - „НА ПРОЩАВАНЕ“ „ПЪТЯТ Е СТРАШЕН, НО СЛАВЕН...“ (СЪЧИНЕНИЕ РАЗСЪЖДЕНИЕ)

Създадено по конкретен повод - предстоящото заминаване на Ботев с четата на Жельо войвода през Дунав в поробена България (1868 г.) - стихотворението „На прощаване“ придобива обобщаващ смисъл за трагизма и величието на най-достоините в борбата за национална свобода. Поетическата форма на творбата, съставена като съкровена лирична изповед пред майката, напълно съответства на дълбоките и силни преживявания на самия поет в навечерието на събитието. Гласът на лиричния герой мощно се извисява в пространството на една робска епоха, за да заяви, че възстановяването на правдата и свободата в най-висока степен осмисля и живота, и смъртта на човека.

Пътят към свободата се възприема с непрякото си значение в творбата - като дълбоко мотивиран избор на личността. От висотата на своята духовна и социална зрялост лиричният герой на Ботев осъзнава себеотдаването в борбата за най-светлия човешки идеал като единствено достойно човешко поведение. Тази зрялост му дава право да бъде духовен наставник на народа си, разкривайки смисъла на саможертвата и чрез личния си пример. Пътят е „страшен“, защото се осъществява като драматичен преход от робското съществуване към пълно разкрепостяване на духа, от чиято висота смъртта и свободата не са въпрос на избор, а добиват равностойно значение. Постигането на тази духовна свобода - неотменимо условие за извоюване на правдата и свободата на един народ - определя пътя като „славен“.

Тежки и страшни са оковите, които трябва да отхвърли от себе си поелият пътя на борбата. Непосилно е чувството за синовна вина пред тази, която ще изстрада гибелта на „първо чедо“. Самотата на различилия се с благородното си дело от прокудените в чужбина също е страшна - непосветеният в подбудите му човешки колектив дребнаво отъждествява „хайдутин“ и „бунтовник“ с „нехранимайка“. Затова прощаването с майката добива изключително значение за лиричния герой - тежкото майчино проклятие трябва да се превърне в благослов, в освещаване на пътя; еснафското безразличие на чуждите - да прерасне във всенародна признателност. В крайна сметка, слово и въображение се обединяват, за да създадат величествена картина на юнашката смърт, от която тръгват легендата и признанието.

Прощаването с майката се отличава с богата тоналност на лиричния глас, предопределена от драматизма на изживяването. В поетичния увод бунтовникът еднократно изразява унизителната съдба на прокудените в „тежка чужбина“, говорейки от тяхно име („нас млади пропъди, / да ходим, да се скитаме“). Във всички останали случаи властно се налага АЗ-ът на героя, поел тежка отговорност в избора на житейския път. Чувството за синовна вина встъпва в драматично противоречие с трепетното очакване на заветното преминаване на реката („та тебе клета оставих“ - „ах, утре като премина тиха, бяла Дунава!“). Този акт в представите на героя при-добива важно смислово и композиционно значение в творбата. Реката в народните поверия има смисъл на пречистваща сила, на граница, отвъд която се преминава в друг живот; на живителна сила, която води към възкресение на мъртъвци. Действието се възприема като ритуал на посвещение за героя, след което той вече е духовно и социално зряла личност. Неговото тайнствено преображение е връщане към ценностния свят, към изначалната хармония, без която не би могъл да се намеси в участта на скърбящата майка и на целия роден свят. Затова отвъд реката героят е вече друг, не е „немил“ и „недраг“. У скитника затуптява сърце „мъжко, юнашко“, каквото е било от самото рождение на героя. Робското примирение вече е невъзможно. Най-силно подбудите за поемането на страшния път се внушават чрез пластично

изобразената картина на родното, с безмълвно населяващите го образи - „баща“, „братя“, „либе хубаво“. С повторението „черни чернеят за мене!...“, което добива обобщаващ смисъл за целия народ, се подчертават надеждите и възжеланията, отправени към юнака. Той се превръща в месия, но и в изкупителна жертва на позорния робски дух („нехрани-майка излезе“). По асоциативен път във въображението се поражда картината на жертвоприношението, която напомня по своите пространствени очертания библейския образ на Голгота, но е много по-близка до представите на народа ни за юнашката смърт, възпята в хайдушката поезия. Освен това съдържа характерни детайли от родното пространство. Бялото месо на героя е „по скали и по орляци“ - наравно с небето, с което се измерва могъществото на освободения дух; черните кърви са в „земята... черната“. Колоритът в бяло и черно, в съответствие с народната поезия, подчертава страданието в трагичното извисяване на героя. Видението на тази страшна и прекрасна смърт води към убедеността на бореца „за правда и за свобода“, че непосветените още „братя невръстни“ ще видят и ще помнят неговата саможертва. Те също ще поемат пътя:

*и кога, майко, пораснат,
като брата си ще станат -
силно да любят и мразят...*

Така още в лиричния увод и във въображаемата картина на гибелта, в единство на смисловите противоречия, е заложено и легендарното в страшния път към победата.

Във въображението на бунтовника се появява в логична връзка и картината на свободата. Победното завръщане на героя композиционно е отделено от картината на гибелта, но двете части в творбата не са смислово противопоставени. Между свободата (победата) и смъртта няма разлика. Двете „думи заветни: свобода и смърт юнашка!“ не са свързани с „или“, което би придало алтернативност в отношението между тях, а със съюза „и“. По този начин, чрез картината на свободата, се оценява висотата и смисъла на саможертвата - възстановяване на нарушената хармония. Утвърждава се славата на героя.

Към подобно смислово внушение са насочени всички детайли от картината. Радостта от победното завръщане е изразена във възходящата градация, постигната чрез анафорични повторения („жив и здрав“, „с левове...“, „с иглянки...“, „о, тогаз...“, „о, либе“), чрез недоизказаността след възклицанията, чрез натрупване на повелителни глаголи („берете“, „късайте“, „плетете“). На повишената експресивност на изживяването съответства и богатството на колорита, създаден от предметността на изображението („байрак във ръка“, „левове златни“, „иглянки пушки“, „саби-змии“, „цветя в градината“, „бръшлян и здравец“, „венци и китки“).

В кулминацията на чувството лиричният герой отново се връща към видението си за борбата и смъртта чрез заветните думи „свобода и смърт юнашка“, чрез образа на кървавата ръка, с която ще прегърне либето през рамо. Целувката и прегръдката на майката имат окуражително значение за героя. След прошката, на раздала, тя благославя направения избор. Само прошката може да предотврати действието на майчината клетва, да възстанови равновесието между индивида и колектива, да възвърне накърнената добродетелност на човека. Оттук произлиза и връзката на смисловите внушения на творбата с нейното заглавие, към които е насочено и повторението на израза „Прости ме и веч прощавай“ в началото на произведението и в края: „Пък тогаз, майко, прощавай!“.

Заклучителната част на творбата изпълнява функция на идейно обобщение за светло-трагичното извисяване на личността, осмислила своя житейски избор. Синонимното повторение в стиха „Дружина тръгва, отива“ подчертава предчувствието за гибелта („аз може млад да загина...“), но вече е станало великото преображение на героя. Опозицията между неговите качествени характеристики, определящи го преди и след преминаването на реката - условен

образ на посвещението, се разгръща до края на творбата. Противопоставен е скитникът на родения с „юнашко сърце“; „немилият“ и „недрагий“, „нехранимайката“ - на „сиромаша“, умрял „за правда и свобода“. Героят е получил прошка и съчувствие не само от майката, но и от народа. Вече не е чужд - завърнал се е в родния свят, опростен е чрез дълбокия смисъл на родовия корен, а това означава, че бунтовникът остава да живее чрез легендата в паметта на хората. Гласът на лиричния герой, изрекъл пророчески „пътят е страшен, но славен“, става напълно съзвучен с гласа на народа, който „ще каже нявга...“

Стихотворението на Ботев, като гениално поетично продължение на героичната традиция на хайдушкия епос, утвърждава идеята, че пътят на саможертвата е единственият към свободата.